

ЛОЗАРСТВОТО - ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ПОЛУПЛАНИНСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ

Николай Стоенчев, Невена Шулева - Алексова
Лесотехнически университет

Разглеждат се предпоставките за възстановяване и развитие на лозарството в контекста на устойчивото развитие. Направено е международно сравнение за изменението на площите с лозови насаждения и за средния добив от декар. Изследвана е динамиката и структурата на лозовите култури в България по области. Оценена е възможността за финансиране на проекти в лозарството по програма САПАРД.

Ключови думи: устойчиво развитие, лозарство, предприєдинителни фондове
Key words: sustainable development, viticulture, incorporated funds

Устойчивото развитие е не само актуална тема за научни изследвания, но то представлява преди всичко начин на живот и философия на общуване на човека с природата, които имат своите конкретни екологични и икономически измерения. Някои от тях са безводието и поскъпването на енергоносителите, намаляването на почвеното плодородие и нарастването на интензитета на заболяванията, причинени от натрупването на промишлени и битови отпадъци. Оказва се, че не само в международен аспект някои потребяват повече, а пасивите понасят всички заедно, или дори в по-голяма степен онези, които потребяват по-малко. Дори в рамките на отделна страна определени промишлени райони изпадат в екологична криза като в същото време някои особености в административното деление и в данъчната система осигуряват сравнително добри доходи за сателитни селища или за съседни райони. Типични примери в това отношение са: Девненският химически комплекс, Комбинатът за цветни метали край Пловдив, енергийният комплекс "Марица Изток".

Логично е да се приеме, че индустриализацията има своя цена, но едва ли може да се приеме идеята за индустриализация "на всяка цена". До този елементарен извод беше принудена да стигне човешката цивилизация след като природните ресурси започнаха застрашително да намаляват, добивът им поскъпва, а населението на планетата все по-бързо нараства. Не случайно идеята за устойчиво развитие в планетарен мащаб намира все по-осезателна подкрепа от правителствата на развитите индустриални държави. Тяхната загриженост е провокирана от глобалното затопляне на климата, разрушаването на озоновия слой, трансграничното замърсяване и промишлените аварии с непредвидими последици като тази в Чернобил. Тази загриженост се споделя и от правителствата на централно и източноевропейските страни намиращи се в преход, но за да се заделят средства за обезпечаване на бъдещето трябва в приемлива степен да са

решени проблемите на настоящето.

Съвсем до скоро настоящето в поминъка на населението от полупланинските селски райони на България беше оставено да се формира под стихийното въздействие на пазарните механизми, напомнящо борбата за оцеляване на първите европейски заселници на континента Америка. Дребни собственици на разпокъсани участъци обработваема земя без машини, капитали и производствен опит бяха принудени да търсят начин за препитание. Всъщност техният избор не беше чак толкова труден, защото на практика беше твърде ограничен и дори фиктивен. Те трябваше да избират между възможността да дадат земята си в новосформираните частни земеделски кооперации срещу нищожна и несигурна рента или с примитивни средства и много ръчен труд да я обработват без да са сигурни как ще реализират крайната продукция.

Постигнатата икономическа стабилизация вътре в страната и развитието на външноикономическите връзки предоставят нов шанс за просперитет на изостаналите селски райони, който е надеждно гарантиран от предприєдинителните фондове, предназначени за страните кандидатстващи за членство в Европейския съюз. Тази благоприятна икономическа конюнктура, съчетана с идеята за постигане на устойчиво регионално развитие би следвало да насочат вниманието на държавните органи за управление, на местната администрация и на частните стопани в селските райони към инвестиции в производства, използващи естествените природни сили, за чиято продукция съществува търсене на европейските и световни пазари. Определено може да се твърди, че лозарството притежава необходимите качества като такова производство. За него има традиции в българското село и особено в полупланинските райони. Създадени са разсадници за производството на елитен посадъчен материал, продукцията му превърната във вина и високоалкохолни напитки е съхраняема и търсена на международния пазар. То представлява подходящ начин за бор-

ба с почвената ерозия и може да се осъществява на наклонени и неполивни терени. Необходимостта от съществени първоначални инвестиции вече е преодолим проблем, като се имат предвид предоставяните изгодни целеви кредити от фонд "Земеделие". Освен като препятствие първоначалните инвестиции могат да се разглеждат и като сериозен ангажимент по отношение на продуктовата ориентация на производителите, което внася сигурност у преработвателите и е предпоставка за изграждане на нови производствени мощности. Същото не може да се каже например за зеленчукопроизводството, отглеждането на тютюн и други технически култури, където преориентацията може да се извърши само за една година и съществува свиване на международния пазар, което прави перспективите неясни.

Поскъпването на човешкия труд в страните с висок жизнен стандарт и трудностите при пълната механизация на производствените процеси в лозарството задържат неговото развитие в световен мащаб, а и не на последно място трябва да се отбележи, че при него природните условия са от решаващо значение. Не са чак толкова много страните с подходящ климат, надморска височина и режим на валежите, подходящи за производството на висококачествено грозде, а за него все още не съществува ефективен оранжерийен вариант, както в цветарството и в зеленчукопроизводството.

От гледна точка на устойчивото развитие, лозарството отговаря на редица основни принципи и направления, формулирани в заключителните документи от престижни международни форуми и в националната стратегия за регионално развитие в нашата страна. Това са борбата с бедността, развитие на изостаналите райони чрез използване на възобновими ресурси, борба с почвената ерозия и усвояването на пустеещи земи в полупланинските райони.

От представената на Фигура 1 статистическа информация може да се направи изводът, че в европейските държави с климат, подобен на този в България твърде добре е развито лозарството. Водещи по размера на площите заета с лозови насаждения са Испания, Италия и Франция. През последните 5-6 години от разглеждания период за Испания се наблюдава известен спад на реколтираните площи, но въпреки това техният размер остава значителен. Фактът, че развитието на услугите и на индустрията в тези страни не намалява интереса към лозарството е сигурен признак за неговата конкурентоспособност и мястото му в една балансирана и щадяща природата икономика, към каквато се стремят страните от Европейския съюз. Всъщност информацията за реколтираните площи

не е достатъчно основание за категорично заключение относно разпространението на лозарството, защото не са включени младите неплододаващи насаждения. Реколтираните площи имат значение по-скоро по отношение на представяне на тенденциите в развитието на лозарството в отделните държави и за сравнение на площите в абсолютен размер, отколкото за степента на разпространение на лозарството в представените страни, защото обработваемата земя за всяка от тях е в твърде различни размери. Освен това увеличаването на площите с лозови масиви не е единствения начин за увеличаването на количеството на произведената продукция / виж Таблица 1/.

Впечатляващо е, че за представения период от 11 години средният добив от декар в САЩ не само се задържа над 1400 килограма, но за 1997 и 1998 години е над 1900 килограма от декар, докато за водещия европейски производител – Италия, средният добив е малко над 1000 килограма от декар. Средният добив за България през изследвания период се колебае в широки граници, като само за 1988 година се доближава до 670 килограма при световен среден добив между 700 и 800 килограма от декар.

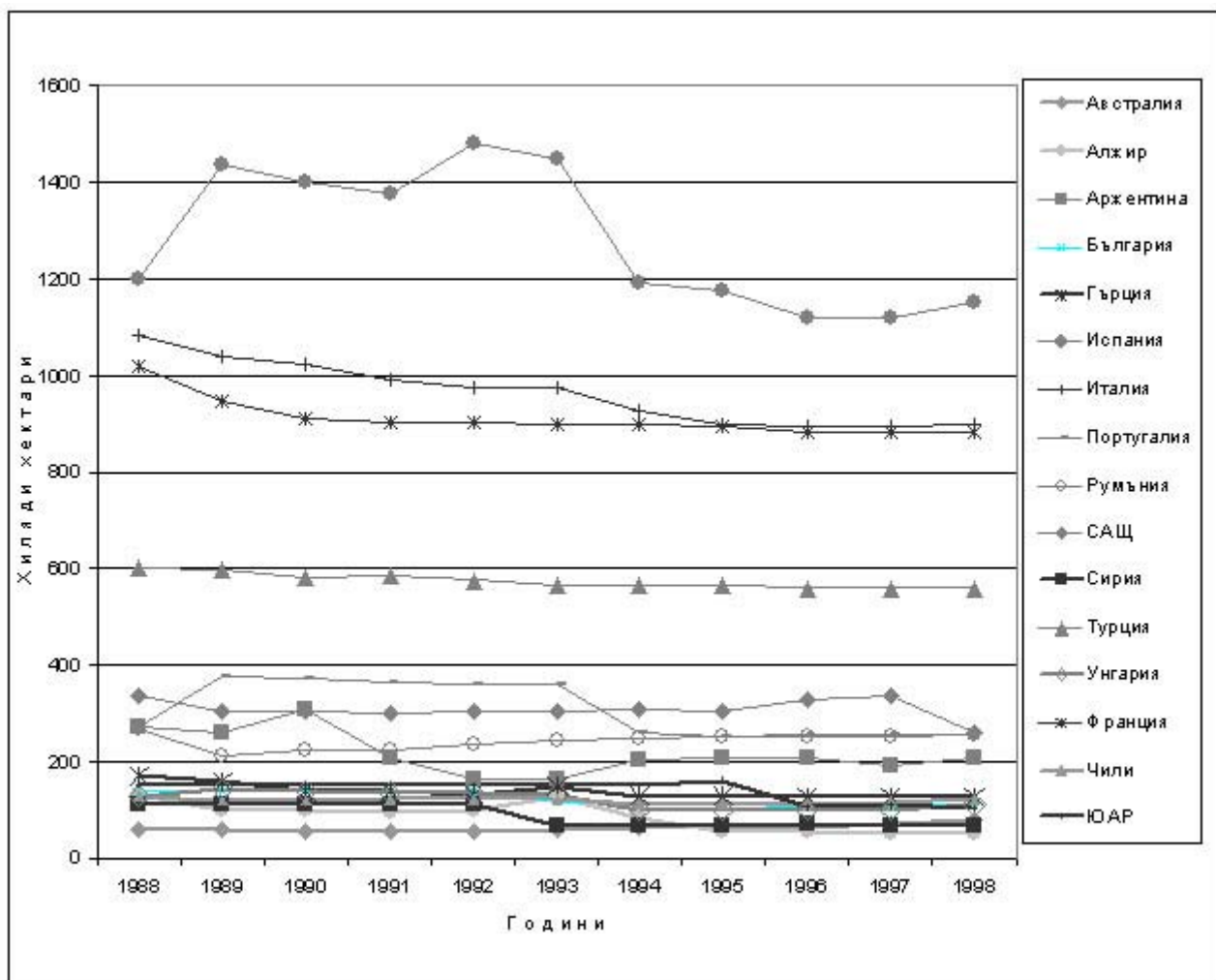
В случая трябва да се отбележи, че количеството на добитото грозде много често е обратно пропорционално на качеството и съществена роля за производството на маркови вина играе неговият сортов състав. От съседните на България държави системно по-високи са средните добиви в Гърция, средните добиви в Турция не се различават съществено от тези в нашата страна, а в Румъния са по-ниски.

За успешното развитие на лозарството в България предвид на неговата разпокъсаност от съществено значение е организацията на дейността по изкупуването на гроздето. Множеството дребни собственици на лозови масиви не са в състояние самостоятелно да осъществяват реализацията на своята продукция на международните пазари и резултатите от труда им остават в пряка зависимост от успешния мениджмънт на преработвателните предприятия.

Сдружаването на лозарите, особено от прочутите лозарски райони много бързо би осигурило възможност за търговия с грозде извън страната, а по-късно и за изграждане на собствени преработвателни мощности за винените сортове. От таблици 2 и 3 може да се направи извод, че лозарството в България е най-силно разпространено именно в районите с най-високо равнище на безработицата, намиращи се в обхвата на областите Ловешка, Хасковска, Бургаска, Варненска. В последните две области наличието на условия за развитие на вътрешния и международен туризъм е добра предпос-

Таблица 1 Производство на грозде (ср. добив в кг. от дка)

Страни	Години										
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Общо за света	747,5	694,6	702,9	703,4	756,9	709,2	729,1	750,7	800,4	801,4	782,6
Австралия	1415,8	1603,4	1525,9	1575,9	1762,5	1269,5	1508,2	1222,2	1672,3	1309,7	1388,6
Алжир	348,5	272,7	260,4	258,8	318,0	192,3	219,5	350,0	354,5	369,2	305,8
Аржентина	1205,8	1142,7	755,5	996,2	1103,6	1103,6	1242,8	1385,9	990,3	1295,3	985,9
България	668,1	534,5	522,1	542,0	574,5	412,0	456,6	624,1	617,8	594,4	353,6
Гърция	920,6	905,1	758,7	936,0	1015,0	952,4	972,4	888,2	947,6	978,2	980,6
Испания	302,8	350,8	461,8	376,9	453,7	307,1	272,8	284,9	443,3	488,8	421,0
Италия	1024,0	911,2	824,0	946,3	1089,7	1003,4	1006,7	939,7	1056,4	920,7	1023,1
Португалия	518,5	302,9	433,2	403,8	312,5	361,1	334,6	440,5	505,9	298,4	297,3
Румъния	681,0	419,7	425,9	377,3	385,1	546,5	418,2	527,7	567,9	467,9	342,7
САЩ	1473,2	1787,4	1706,3	1691,3	1823,9	1672,2	1729,9	1761,6	1541,0	1956,8	1952,3
Сирия	401,8	370,0	388,1	442,7	423,9	536,4	540,3	573,1	771,4	655,1	671,6
Турция	550,0	574,5	603,4	614,3	599,0	652,6	608,5	628,3	660,7	660,7	651,8
Унгария	346,2	414,3	625,4	558,1	490,4	530,3	607,9	544,0	665,0	724,2	608,2
Франция	956,8	760,2	897,7	606,5	886,0	748,2	772,4	805,9	870,2	811,1	791,0
Чили	937,5	878,8	975,8	980,2	943,0	983,6	1293,8	1338,6	1328,9	1307,8	1353,7
ЮАР	946,7	970,7	1039,3	1046,7	1115,3	993,3	1006,7	1037,5	1331,1	1332,4	1248,0

Фиг. 1 Лозови насаждения -- реколтирани

тавка за реализация на грозде от десертните сортове в прясно състояние. Осъществяването на тези перспективи е вече в ход. Забелязва се увеличение на площите, заети с десертни сортове. Причината за нулевите стойности в таблиците, получени за град

София не е пълната липса на лозови насаждения, а незначителната им площ, която се оказва по-малка от половината на последната значеща цифра при възприетата степен на точност.

Таблица 2 Структура на лозовите насаждения в България по области в %

Области	Всичко						в т. ч. Плододаващи					
	виенни			десертни			виенни			десертни		
	1988	1993	1998	1988	1993	1998	1988	1993	1998	1988	1993	1998
НРБ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Гр.София	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Бургаска	21,9	23,1	24,6	12,3	15,3	20,3	21,8	22,2	24,2	8,6	13,8	20,5
Варненска	14,7	12,8	12,6	11,1	12,0	13,1	15,0	13,2	13,0	10,6	12,8	11,2
Ловешка	12,3	11,9	11,1	20,6	13,3	7,8	11,9	12,1	11,2	23,9	14,0	8,2
Монтана	10,3	9,8	10,0	11,3	10,7	12,4	10,8	10,0	9,6	14,1	10,5	12,5
Пловдивска	12,7	13,4	14,8	15,5	15,5	12,2	13,1	13,7	15,1	13,0	15,4	12,2
Разградска	9,5	9,8	10,4	14,5	15,2	14,9	9,3	9,7	10,7	16,5	15,5	15,5
Софийска	5,5	6,6	6,1	4,8	5,4	7,3	5,7	6,8	6,1	4,5	5,9	7,6
Хасковска	12,9	12,5	10,3	9,8	12,4	11,9	12,3	12,2	10,4	8,7	12,0	12,3

Таблица 3 Динамика на площите с лозови насаждения в България 1988 = 100

Области	Всичко				В това число плододаващи			
	виенни		десертни		виенни		десертни	
	1993	1998	1993	1998	1993	1998	1993	1998
НРБ	80,6	75,2	77,5	89,5	83,6	77,9	98,4	117,9
Гр.София	129,2	11,1	0,0	21,7	138,9	11,9	0,0	11,4
Бургаска	85,0	84,6	96,6	147,8	85,0	86,2	157,0	279,4
Варненска	70,3	64,6	84,2	106,1	73,6	67,5	119,6	124,9
Ловешка	77,9	67,8	50,1	34,0	84,6	73,0	57,9	40,8
Монтана	76,4	72,8	73,3	98,6	77,0	69,2	73,4	104,6
Пловдивска	85,1	87,6	77,6	70,6	87,5	90,0	116,2	110,3
Разградска	83,6	82,6	81,3	91,9	87,8	89,9	92,6	111,1
Софийска	95,4	82,1	87,6	136,4	98,9	82,8	128,3	197,9
Хасковска	77,9	59,9	98,0	108,3	83,0	65,9	135,4	165,5

За развитие на лозарството в изостаналите селски райони могат да бъдат разработени и предложени проекти за финансиране от специалния предприемачески фонд, създаден през 1999 година от Европейската общност, наречен САПАРД /англ. Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of central and eastern Europe/. Целта на този фонд е да се подкрепя създаването на устойчиво селско стопанство. Със средства от този фонд могат да бъдат финансирани частни проекти до 50% от одобрената им стойност, от което 75% са безвъзмездна помощ от САПАРД и 25% от Държавния бюджет. Възможността за ползване на средства от този фонд се прекратява с приема-

нето на съответната страна в Европейския съюз. Предвидената за България годишна сума е 52 милиона евро. Възможният спектър на дейностите, допускани за финансиране от фонда е твърде широк - от инвестиции в създаването на нови насаждения до изграждането на инсталации за преработка на селскостопанска продукция, маркетинг, контрол на качеството, обновяване и развитие на селата. Към набора от приоритетни области за финансиране от фонда е включено възстановяването на лозови масиви, за което ще бъдат отпуснати и средства за закупуване на техника с цел - по-добро стопанисване на земята, повишаване ефективността на производството и постигане на качество на продукцията, отговарящо на Европейските стандарти. Ще се на-

сърчава производството на традиционни сортове, уникални за определени географски райони. Предвижда се финансиране на консултантски услуги за фермерите и подпомагане на създаването на групи производители, както на функционален, така и на регионален принцип. Предвидени са средства за повишаване на квалификацията на заетите в производството на селскостопанска продукция.

Може да се направи изводът, че инвестициите в лозарството са перспективни и доходоносни и моментът за осъществяването им от страна на собствениците на селскостопански земи и на вече изтощени лозови масиви никога няма да бъде подходящ. С увереност може да се твърди, че лозарството е една от малкото дейности, за които в нашата страна не само съществуват условия и традиции, но и потребностите на обществото и при-

родата съвпадат с интересите на отделната личност. Необходими са предприемчивост и добре пресметнат риск, защото както твърди една стара народна мъдрост " Бог дава, но в кошара не вкарва ".

Литература

1. Статистически годишник на Република България, НСИ, гр. София, 1989г., стр. 495, 498, 593, 1994 г., стр. 405, 409, 518, 1999 г., стр. 405, 407, 501.
2. От опазване на околната среда към устойчиво развитие, Ас.Ковачев, Статистика, кн.2, 1998г.
3. Петров Величко, Георги Миковски, Обща теория на статистиката и аграрна статистика, изд. "Ценов", Свищов, 1994 г.
4. Закон за регионалното развитие, Държавен вестник, бр. 26 от 1999 г.

VINICULTURE - OPPORTUNITY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HILLY REGIONS IN BULGARIA

Nikolai Stoenchev, Nevena Alexova
University of Forestry

SUMMARY

The prerequisites for the regeneration and development of the viniculture in the context of sustainable development are considerate. An international comparison concerning the modification of the areas with vineyards and the average yield from a decree has been. Structure and dynamics OT the areas with vineyards have been examined in the regions in Bulgaria. The possibility for funding projects in the viniculture under the SAPARD program has been considered.